

Asya Studies

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Arařtırmalar
Year: 6 - Number: 20 p. 263-272, Summer 2022

Altın Orda Devleti Siyasetinde Emir Nogay* *Amir Nogai in the Political Life of the Golden Horde*

DOI: <https://doi.org/10.31455/asya.1069091>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
09.02.2022

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
07.05.2022

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2022

Asya Studies

Ayhan Erinkarlı
Bilim Uzmanı

ayhan_erinkarli@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-6764-2089>

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Beyza Ercan
Ardahan Üniversitesi, Ardahan
İnsani Bilimler ve Edebiyat
Fakültesi, Tarih Bölümü,
aysebeyzaercan@ardahan.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-0464-2716>

* "COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" beyanları: Bu çalışma için herhangi bir çıkar çatışması bildirilmemiştir. Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Öz

Emir Nogay, Altın Orda Devleti ile İlhanlı Devleti arasında yaşanan Terek Savaşı'nda üstlendiği komuta görevi ile tarih sahnesine çıkmıştır. Altın Orda Devleti adına kötü başlayan bir savaştan galibiyet çıkarmasını bilen Emir Nogay bu başarısı ile hem görevini başarılı şekilde tamamlamış hem de uzun bir süre boyunca adını mensubu olduğu Altın Orda Devleti'nde etkili olan isimler arasına yazdırmıştır. Terek Savaşı'nı kazanarak askerî kabiliyet ve tecrübesini ortaya koyan Emir Nogay daha sonrasında Altın Orda Devleti'nin birçok farklı başarılı askerî harekâtında karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de Altın Orda Devleti'nin Balkan işlerinde askerî ve siyasî varlığı ile aktif bir rol üstlenen Emir Nogay yaşadığı süre boyunca bu coğrafyayı hâkimiyet altında tutmayı da başarmıştır. Altın Orda Devleti'nin Mengü Timur döneminde güçlenmeye başlayan Nogay, Altın Orda Devleti hanı olamasa da yönetim üzerinde etkili olan bir güce ulaşmıştır. Hatta İsakça'da kendi adına para bastırıp Nogay Ordası/Nogay Ulusu olarak anılacak bir siyasi teşekkül dahi kuracak kadar güçlenmiştir. 1291 senesinde Tokta Han'ın tahta çıkmasına ön ayak olsa da Tokta'ya muhalefet nedeniyle öldürülmüştür. Ölümünün ardından oğulları Teke (Taka) ve Çeke (Çaka) babaları gibi başarılı bir siyaset güdememişler ve art arda ölmüşlerdir. Bu çalışmanın amacı, Altın Orda tarihinde farklı ve güçlü bir yere sahip olan Nogay'ın yaşamı boyunca Altın Orda Devleti merkezli icraatlarını ve Altın Orda ulusunun dâhili ve harici politikasında üstlendiği rolü ana kaynaklara bağlı kalarak ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Emir Nogay, Moğollar, Berke Han, Altın Orda Devleti, Balkanlar

Abstract

Amir Nogai took to the stage of history with his commanding role at the Battle of Terek that occurred between the Golden Horde and the Ilkhanate. Although the Battle did not begin in favour of the Golden Horde, Amir Nogai managed to win the Battle and became influential in the Golden Horde for a long period. Amir Nogai proved his military capability and experience by leading his army to victory at the Battle of Terek with. From the Battle of Terek on, he appeared in many successful military endeavours of the Golden Horde. Amir Nogai took an active role in the Balkan affairs of the Golden Horde and through his military and political presence, he managed to keep this region under Mongolian dominance throughout his life. In particular, Nogai began to be an influential figure during the period of Mengü-Timur of the Golden Horde. Although he failed to be a khan of the State, Amir Nogai had great influence on the administration of the Golden Horde. So much so that Amir Nogai became strong enough to mint coin on his behalf in İsakcea and established a political organisation that would be known as Nogai's Horde. In 1291, Amir Nogai was killed by Toqta Khan of the Golden Horde despite the fact that Nogai had helped him to ascend to the throne. Following his death, his sons Taka and Chaka could not succeed to pursue a successful policy of influence like their father and both died in succession. The main focus of this study is the political and military affairs of Amir Nogai. This study extensively uses primary sources of the topic to better examine the role that Amir Nogai assumed in the Golden Horde's domestic and foreign policy.

Keywords: Amir Nogai, Mongols, Berke Khan, Golden Horde, Balkans

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Erinkarlı, A. ve Ercan, A. B. (2022). Altın Orda Devleti Siyasetinde Emir Nogay. *Asya Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*, 6(20), 263-272.

GİRİŞ

Cengiz Han (1162-1227) Altın Orda Devleti'nin temellerini atmış olan oğlu Cuci'ye Harezmi ve Deşt-i Kıpçak topraklarını bırakmış ve ayrıca kendisine Moğol atlılarının gidebildiği her yeri fethetme yetkisi vermiştir (Grousset, 1980: 248; Fahreddin, 2003: 15). Bu yetki Cuci Han'a yeni bir ulus inşa etmesi amacıyla bahşedilmiştir. Ancak Cuci Han kendisine ait topraklarda bir siyasî teşekkül kurma fırsatı bulamadan ölmüştür. Bunun üzerine Cengiz Han, torunu Batu Han'ı ölen oğlunun yerine görevlendirmiştir (Howorth, 1880: 35-36; Ötemiş Hacı, 2009: 83-85). Cengiz Han da bu görevlendirmeyi yaptıktan kısa süre sonra ölmüştür. Moğol geleneklerine uygun olarak büyük bir kurultay toplanmış ve onun vasiyetine uygun olarak üçüncü oğlu Ögedey Han (1228-1241) yeni Moğol büyük hanı ilân edilmiştir (Abû'l Farac, 1950: 525-526; Cüveyni, 1988: 217; Cûzcâni, 2016: 105; Moğolların Gizli Tarihi, 2019: 190-191). Bundan sonra Ögedey Han, ilk iş olarak babası döneminde Harezmsâhlar ile olan ilişkilerden ötürü başlayan batı seferlerini devam ettirme kararı alarak harekete geçmiştir.

Moğol kurultayından çıkan karardan sonra Ögedey Han tarafından görevlendirilen Cuci oğullarından Batu Han, ilk olarak 1236-1237 yılları arasında Bulgar Devleti'nden Bulgar şehrini alarak bu devletin siyasî varlığına son vermiştir (Cüveyni, 1988: 281; Fahreddin, 2003: 36). Buradan hareketle Rus arazisine iki kol hâlinde saldırıya geçen Moğolların ilk birliği, 1237 yılında Ryazan Knezliği'ni bir diğer Moğol birliği ise Kolomna ve Moskova'yı ele geçirmişlerdir (Kurat, 1948: 65-66; Kafalı, 1976: 50; Sinor, 1999: 7; Vernadsky, 2007: 71). İlerleyişlerine devam eden Moğollar, Suzdal Knezliği'nin başkenti Vladimir'i altı günlük kuşatmadan sonra ele geçirmişlerdir (Howorth, 1880: 41; Vernadsky, 2007: 86). Bu harekâttan sonra Rostov ve Tver gibi knezlikler de Moğollar tarafından zapt ve imha edilmiştir (Grousset, 1980: 259; D'ohsson, 2008: 187-188). Böylece Moğollar batı seferleri ile yaklaşık iki yıl içerisinde Rusya'nın kuzeyini ele geçirdikleri gibi burada bulunan siyasî oluşumlara da son vermişlerdir. Ancak ifade etmek gerekir ki Moğollar Rusya'yı tam olarak ele geçirememiş, eriyen kar sularının bataklığa çevirdiği Novgorod yolunda ilerleyişlerini yarıda keserek batıya yani Deşt-i Kıpçak coğrafyasına doğru yönelmişlerdir.

Daha önce Cebe ve Sübütey Noyan tarafından gerçekleştirilen I. Deşt-i Kıpçak Seferi ile sarsılan Kıpçaklar şimdi de Batu Han tarafından gerçekleştirilen II. Deşt-i Kıpçak Seferi'ni karşılamak zorunda kalmışlardır. Bu doğrultuda 1237 yılında yinelenen Moğol akınına durdurmak isteyen Kıpçak lideri Baçman, Başkurtlar, Bulgarlar ve Aslar ile bir ittifak kurmuştur. Zor gibi görünen bu durum karşısında derhal iki kola bölünen Moğol ordusu Batu Han komutasında Başkurt ve Burtasları ortadan kaldırırken diğer bir Moğol birliği ise Kıpçak lideri Baçman'ı İdil Irmağı civarında yakalayarak öldürmüştür (Kurat, 1948: 68; Yakubovskiy, 1992: 30; D'Ohsson, 2008: 187). Kurdukları ittifaka rağmen Moğol orduları karşısında tutunamayan Kıpçaklar Başbuğ Kotan idaresinde Macaristan'a göç etmek zorunda kalmışlardır (Howorth, 1880: 42, Sinor, 1959: 68; Sinor, 1999: 9).

Kıpçakları bu şekilde ikinci kez yenen Moğollar iklimin elverişli hâle gelmesiyle birlikte tekrar Rusya'ya yönelerek Preyaslav, Çernigov ve Kiev Knezliği'ni ele geçirmişlerdir (Grousset, 1980: 259; Hilal, 2019: 29). Kiev'in ele geçirilmesinden sonra batı istikametinde iki kol hâlinde harekete geçen Moğol ordularının bir kolu Galiçya Rus Prenslüklerini yağmalarken diğeri ise 1241 yılında Polonya'ya yönelerek bölgeye karşı çeşitli tahribatlarda bulunmuşlardır (Howorth, 1880: 45-46; D'Ohsson, 2008: 189; Hilal, 2019: 48-49). Akabinde ise Alman Töton ve Morovya şövalyelerini Liegnitz civarında karşılayarak ağır bir yenilgiye uğrattıktan sonra Macaristan'a yönelmişlerdir (Kafalı, 1971: 188; Rásonyi, 1983: 81; Hilal, 2019: 50). Macar Kralı IV. Bela, daha önceden kendisine sığınan Kotan önderliğindeki Kıpçakların askerî gücünden yararlanmak istemiştir. Fakat Almanların tahriklerine kapılan Macar halkı Kotan'ı öldürünce başsız kalan Kıpçaklar Macar ordularına katılmadan bölge üzerinde çeşitli yıkım hareketlerinde bulunarak Balkanlara çekilmişlerdir. Batu Han komutasındaki Moğollarla yalnız başına savaşmak zorunda kalan Macar ordusu ağır bir yenilgi almıştır (Howorth, 1880: 50-52; Sinor, 1959: 71-73; Gibbon, 1963: 634; D'Ohsson, 2008: 194-199). 1241 tarihinde artık Balkanlarda görülmeye başlayan Moğol orduları buradan hareketle Arnavutluk'un güneyine kadar ilerlemişlerdir. Ancak Moğollar Büyük Han Ögedey'in 1241 yılındaki ölümü üzerine daha fazla ilerlemeyerek geri çekilmişlerdir. Batu Han ise II. Deşt-i Kıpçak Seferi sonrası Karakurum'a dönmeyerek İdil Nehri civarına yerleşmiştir. Batu Han'ın bahsi geçen bu son faaliyeti ile birlikte Altın Orda Devleti tarih sahnesine çıkmış ve Saray şehri başkent hâline getirilmiştir (Howorth, 1880: 50-52; Rásonyi, 1939: 411; Gibbon, 1963: 634; Sinor, 1999: 14-15).

Moğollar açısından 1241-1300 yılları arası Doğu Avrupa bölgesindeki faaliyetleri bakımından en parlak dönemleridir. Bununla birlikte, 13. yüzyılın son on yılı 14. yüzyılın başları ise Güneydoğu Avrupa coğrafyasındaki Moğol egemenliğinin zirvesidir (Râdvan: 2010: 314). Batu Han'ın 1255 yılında

ölümünden sonra başa geçen kardeşi Berke Han (1257-1266)¹, Buharalı tüccarlardan İslam dinini² öğrenerek İslamiyet'i tanıyıp İslam ile müşerref olan ilk Moğol hanı olmuştur (Kafalı, 1976: 54; Barthold, 1990: 528). Söz konusu dinî dönüşüm Berke Han'ın dış ilişkilerinde göz önünde bulunduracağı ve kuracağı dostane ilişkilerde ön plana çıkartacağı önemli bir husus olmuştur. Zira Müslüman Memlûk Devleti'nin dostluğunu kazanmaya çalışan Berke Han, İslamiyet ve Müslümanlara karşı yapmış oldukları faaliyetlerden ötürü İlhanlı Devleti'ne karşı cephe almıştır. Bu durum ise Nogay Han'ın tarih sahnesine çıkmasına vesile olmuştur.

TEREK SAVAŞI'NA GİDEN SÜREÇ VE EMİR NOGAY'IN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

Altın Orda Devleti ile Memlûk Devleti yakınlaşmasında Memlûk Devleti'nin Müslüman olmayan İlhanlı Devleti'ni 1260 tarihli Ayn Calut Savaşı'nda mağlup etmesi dönemin siyasetini derinden etkilemiştir (Abû'l Farac, 1950: 576; Preiss, 1995: 41-42; İbni Tagrıberdi, 2013: 37). Zira o ana değin İlhan Hülâgû (1256-1265) sırasıyla Alamut, Bağdat, Urfa, Mardin ve Suriye gibi nüfusunun büyük kısmını Müslümanların oluşturduğu toprakları birbiri ardına ele geçirmiş ve bu durum İslam âleminde korkuya sebep olmuştur (Abû'l Farac, 1950: 573; Reşîdüddin Fazlullah, 2013: 38-65; İbni Tagrıberdi, 2013: 30-35). Moğolların kuzey bakiyesini elinde tutan Berke Han yukarıda da ifade edildiği üzere dinî hassasiyetlerinden ötürü Hülâgû'nün söz konusu faaliyetlerinden ziyadesiyle rahatsız olmuştur. Ancak yine de bu durum iki ırkdaş devleti karşı karşıya getirme noktasında tek gerekçe olmamıştır.

İbn-i Vasılı Hamevi'nin aktardığına göre Cengiz Han ölmeden evvel bir ferman yayınlayarak yeni alınacak toprakların taksimatını bir kaideye bağlamıştır. Buna göre alınan topraklardan elde edilen gelir üçe bölünecek, üçte biri savaş sahibine geriye kalan üçte ikilik pay ise büyük han ile Cuci ailesi arasında paylaştırılacaktır (İbni Vâsılı Hamevi, 1941: 151). el-Mufaddal'a göre ise Ceyhun Irmağı'nın batısında alınan yerlerin hasılatı beşe ayrılarak iki payı büyük hana, iki payı kendisine kalacak, bir payı ise Cuci ailesine verilecek şekilde kararlaştırılmıştır. (El Mufaddal, 1941: 322). Kaynaklardaki taksimat oranlarının farklılığı bir yana her iki kaynakta da geçen ortak yargı Cuci ailesine verilmesi gereken bir pay oluşudur. Bu durum ise iki kardeş devleti karşı karşıya getirme noktasında geçerli bir sebeptir. Tüm bunlara ilaveten iki Moğol devletinin anlaşmazlığa düşmesinin bir başka sebebi, 1259 yılında Moğol Büyük Hanı Mengü Han'ın ölmesi üzerine Hülâgû Han'ın Kubilay Han'ı desteklemesine karşın Berke Han'ın Arık Buka taraftarı olmasıyla alakalıdır (Kafalı, 1976: 55-56; Spuler, 2011: 67; Büyükcınar, 2018: 108). Karakurum'da kardeşi Arık Buka ile yapılan taht savaşını Kubilay Han'ın kazanması Berke Han'ın Ön Asya'da Hülâgû Han'a karşı güçsüzleşmesine sebebiyet vermiştir. Bundan dolayı Altın Orda Hanı Berke Han, kendisi gibi Müslüman olan Memlûk Sultanı Baybars ile ittifak kurmak için harekete geçmiştir. Bu amaçla Berke Han önceden Hülâgû'ye destek olması için gönderdiği askerlerine, Hülâgû'nün ordusundan ayrılarak memleketlerine geri dönmelerini, eğer bu mümkün olmazsa Memlûk Sultanı Baybars'ın ordusuna dâhil olmalarını emretmiştir (Holt, 2003: 96). Bu olaydan sonra zengin meralara sahip Azerbaycan üzerinde hak iddia eden Berke Han adı geçen ülkeyi kendisine başkent edinen Hülâgû'ye karşı harekete geçerek Emir Nogay komutasında görece büyük bir orduyu yola çıkartmıştır.

İki ordu 1262 yılında ilk kez karşı karşıya geldiklerinde, Altın Orda ordusu mağlup bir şekilde geri çekilmek zorunda kalmıştır. İlhanlı ordusu ise onları Terek Irmağı'na kadar takip etmiştir. Hatta ırmak donduğu için üzerinden geçerek kış koşullarından takibati sürdürmüşlerdir. Fakat Emir Nogay ve ordusu ani bir baskınla İlhanlı ordusunun bir kısmını imha etmeyi başarmış bir kısmı ise kırılan buzulların altında kalarak boğulmuşlardır (Yuvalı, 1994: 99-100; Reşîdüddin Fazlullah, 2013: 57). İlhanlılar adına durum o kadar vahim olmuştur ki daha sonra İlhanlı tahtına oturacak olan Abaka Han dahi bu bozgunun son anda kurtulmuştur. Hatta bu tablo karşısında Berke Han savaş suçlusu olarak gördüğü Hülâgû Moğolları için derin bir üzüntü duymuştur (Kitapçı, 2005: 251). Öte yandan bu galibiyet Abbasî Devleti'nin temsilcisi olduğu hilafet makamının bir intikamı olarak algılanarak İslam'ın zaferi olarak kabul görmüş ve bunu kutlamak için pek çok gazi Saray'a Berke Han'ı ziyarete gitmiştir (Togan, 1970: 268). Böylece Emir Nogay kötü giden bir savaştan bir zafer çıkarmasını bilerek Altın Orda Devleti'ne

¹ Berke Han'dan önce Batu'nun vasiyeti üzerine oğulları Sartak Han ve Ulakçı Han sırasıyla başa geçmiştir. Fakat çok kısa süre tahta sahip olabilmüşler, art arda ölmüşlerdir. Bkz. Cüveyni, 1988: 280; Kafalı, 1976: 54; Barthold, 1990: 528.

² Berke Han'ın, Necmeddîn Kübra'nın kurmuş olduğu Kübreviyye tarikatının Bâharziyye kolunun kurucusu Seyfeddin Bâharzî'yi Buhara'da ziyaret edip ondan etkilenerek Müslümanlığa bir grup kişiyle geçmiş olduğu daha kabul gören bir görüştür (Uludağ, 1991: 475).

parlak bir galibiyet kazandırmış ve mensubu olduğu devleti bu çekişmede üstün bir konuma getirmiştir. Batu Han döneminde gerçekleşen II. Deşt-i Kıpçak Seferi'nde adına rastlanılmayan Emir Nogay, Berke Han döneminde bu denli kritik bir savaşta orduyu komuta edecek kadar büyük bir başarıya imza atmıştır. Ayrıca bu savaş, iki akraba ulus olan Altın Orda ve İlhanlılar arasında artık hiç sona ermeyecek savaşların bir başlangıcı olmuştur.

Emir Nogay, Altın Orda Devleti içerisinde bu şekilde parlarken aynı dönemde Baycu Noyan komutasındaki Moğollar Anadolu'da görünmeye başlamışlardır. Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) Moğollar karşısında direnç gösterememesi üzerine Erzurum, Sivas ve Kayseri birbiri ardına Moğollar tarafından ele geçirilmiştir. Moğolların gelmesinden kısa süre önce yaşanan Babaî İsyanının sarstığı Anadolu'daki sükûnet, Moğol istilası ile başka bir atmosfere bürünmüştür. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra tahta geçmek isteyen II. İzzeddin Keykavus (1246-1260) İznik İmparatorluğu'ndan aldığı destekle Konya'da tahta oturmayı başarmışsa da bu durum kalıcı olmamıştır. Moğollar kendisini Konya'da rahatsız edince Sultan başkentten ayrılmıştır. II. İzzeddin Keykavus, Antalya civarındayken Sultan Baybars'ın elçileri Konya Sultanının yanına gelmiş ve kendisini Mısır'a davet ederek yardım teklifinde bulunmuşlardır. Bu teklif sonucunda İzzeddin Keykavus elçilere, Konya tahtına çıkmasında yardımcı olması karşılığında Diyarbakır ve çevresini Sultan Baybars'a bırakacağını belirtmiştir. Bu durum karşısında Sultan Baybars harekete geçmek istemişse de savaş hazırlıklarını tamamlayamadığından harekete geçememiştir. Alınamayan bu destek neticesinde Moğol takibatından da iyiden iyiye yorulan II. İzzeddin Keykavus henüz İstanbul'u yeni ele geçiren VIII. Mikhail'in (1259-1282) yanına iltica etmek durumunda kalmıştır (Howorth, 1880: 122; Miller, 1923: 510; Baybars Tarihi, 1941: 7-8; Abû'l Farac, 1950: 582; Holt, 2003: 99; Georges Pachymérés, 2009: 35-36; İbn Bibi, 2014: 587-589). İmparator, kendisine iltica eden II. İzzeddin Keykavus'u iyi bir şekilde ağırladıktan sonra Konya tahtını ele geçirebilmesi için kendisine destek sözü vermiştir (Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, 1943; Georges Pachymérés, 2009; İbn Bibi, 2014). Ayrıca İmparator, II. İzzeddin Keykavus'un ardından İstanbul'a gelen Sarı Saltuk ve Moğollardan kaçan binlerce Türkmen'i Dobruca bölgesine yerleştirmiştir (Howorth, 1880: 122; Wittek, 1952: 648).³ Fakat bir müddet sonra gelişen olaylar neticesinde İmparator VIII. Mikhail, İzzeddin Keykavus'a karşı olan bu olumlu tutumundan vazgeçerek kendisini hapse attırarak kadar ileri gitmiştir.⁴

İstanbul'da bunlar olup biterken Berke Han, İlhanlı hükümdarı Hülâgû'ye karşı müttefik arayışına girerek elçilerini İstanbul üzerinden Mısır'a göndermiştir (Baybars Tarihi, 1941: 7-8; Preiss, 1995: 82). Bu elçiler herhangi bir sorunla karşılaşmadan Mısır'a ulaşmışlardır. Buna karşın bir müddet sonra Sultan Baybars da Berke Han'a muhabbetlerini bildirmeleri için kendi elçilerini yola çıkarmıştır (El Mufaddal, 1941: 325; Yuvalı, 1985: 116). Ancak Mısır'dan gönderilen heyet İstanbul'a vardığı sıralarda Hülâgû Han'ın elçilerini de ağırlayan İmparator VIII. Mikhail boğazlardan geçmek isteyen Sultan Baybars'ın elçilerini alıkoymuştur (Howorth, 1880: 120; Vernadsky, 1939: 531; El Mufaddal, 1941: 326; Preiss, 1995: 84; Holt, 2003: 162; Vasiliev, 2016: 672). Böylece II. İzzeddin Keykavus'u tutuklatarak tepkileri üzerine çeken Bizans İmparatoru şimdi de söz konusu elçileri tutuklatılarak Altın Orda-Memlûk dostluğuna karşın İlhanlılardan yana tavır takınmıştır (Yuvalı, 1985: 114).

Bu siyasî kriz karşısında Berke Han, bir kez daha adından söz ettirecek olan Emir Nogay'ı Bizans seferi için görevlendirmiştir. Emir Nogay ve beraberindeki Moğol ordusu bu görevlendirmeden sonra derhal harekete geçerek Bizans arazisine yönelmişlerdir. Emir Nogay o esnada Trakya'da bulunan Bizans ordusu ile karşılaştığında ise ordusu dağılan İmparator canını kaçarak kurtarabilmiştir. Bunun yanı sıra Emir Nogay, Edirne civarında tutuklu bulunan II. İzzeddin Keykavus ve oğlunu hapiste buldukları Enez Kalesi'nden çıkararak maiyeti ile birlikte Berke Han'ın huzuruna götürmüştür (Baybars Tarihi, 1941: 32; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, 1943: 163; Gibbon, 1963: 638; Fine, 1994: 177-178; İbn Bibi, 2014: 590). Berke Han'ın emriyle Nogay'ın komutanlığında gerçekleşen bu sefer sonucunda

³ Sarı Saltuk Baba liderliğindeki bu Türkmenler, bugün Romanya Dobruca bölgesinin içerisinde bulunan Babadağı kasabasının olduğu bölgeye yerleştirilmişler ve Sarı Saltuk'tan ötürü bu kasabanın adının Babadağı olmasına vesile olmuşlardır (Büyükçınar, 2017: 268).

⁴ Bu tavır değişikliğinin sebebi hakkında kaynaklar II. İzzeddin Keykavus'un İmparatoru devirmek için bir komplo planladığını belirterek bu durumu fark eden VIII. Mikhail'in dostane tutumundan vazgeçerek onu yakalatıp Enez Kalesi'ne 1262 senesinde hapsedtiğini yazmaktadırlar. Hatta İmparator daha da ileriye giderek sultanın beraberindeki beyleri de Hristiyanlığa zorlayıp kabul etmeyenleri de öldürmüştür. bkz. İbn Bibi, 2014: 590; Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, 1943: 163.

Karadeniz ve Boğaz ticaretine engel olmaya çalışan Bizans İmparatoru'nun emelleri de sona ermiştir (Kamalov, 2005: 8).

Mısır elçilerinin İstanbul'daki akıbetleri hakkında el-Mufaddal malûmat vermektedir. el-Mufaddal'ın aktardığına göre elçiler Moğol saldırıları başlamadan önce iki yıl burada kalmışlardır. Emir Nogay İstanbul'a saldırınca şehri terk etmek zorunda kalan VIII. Mikhail, alıkoyduğu Mısır elçisi Emir Farisüddin Akkuş'u Emir Nogay ile uzlaşması için göndermiştir. Mısır elçisi İmparator'dan aldığı direktif doğrultusunda Sultan Baybars ile Bizans İmparatorunun dost ve barış içerisinde olduklarını Emir Nogay'a bildirmiştir. Ayrıca elçi İstanbul'da kendi rızası ile kaldığını dile getirerek Emir Nogay'ı yatıştırmak istemiştir. Bunun üzerine Emir Nogay mevcut askerî harekâtını II. İzzeddin Keykavus'u kurtardıktan sonra noktalamıştır. Emir Nogay'ın İstanbul'dan ayrılmasından sonra İmparator, Emir Akkuş ile birlikte kendisinin bir elçisini kendisinin kaleme aldığı bir mektup ile Berke Han'ın huzuruna göndermiştir. İmparator yazdığı mektupta, Berke Han'a her türlü yardımda bulunacağını ve ayrıca her yıl üç yüz atlas elbiseyi de Saray'a göndereceğini taahhüt etmiştir (El Mufaddal, 1941: 326-327).

MENGÜ TİMUR DÖNEMİNDE (1266-1280) EMİR NOGAY

İlgili yerde de belirttiğimiz üzere, Emir Nogay'ın ikinci kez tarih sahnesine çıkması yine Berke Han'ın emri doğrultusunda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla denebilir ki Emir Nogay, Berke Han döneminde merkezden gelen emir doğrultusunda hareket eden bir komutan olup otonom hareketlerine rastlanılmamıştır. Fakat Mengü Timur (1266-1282) döneminden itibaren Emir Nogay'ın Berke Han döneminde olduğunun tam aksine faaliyetlerde bulunduğunu ve ciddi bir nüfuza ulaştığını söylemek mümkündür. Örneğin 1271 yılında Teselya hâkimleri Ioannes ve Andronikos'un teşvikleri ile harekete geçen Emir Nogay, Bizans Trakyası'na şiddetli bir akın gerçekleştirmiş ve imparatorluk arazisi bir kez daha Moğol tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Vásáry, 2007: 90-91). Vernadsky bu sefere gerekçe olarak Emir Nogay'ın Baybars ile kurduğu dostluk bağına istinaden karşılıklı olarak elçilerin gidiş gelişinin deniz yolu ile rahatça yapılmasının sağlanması amacıyla yönelik olduğunu belirtir (Vernadsky, 2007: 204). Buradan anlaşılacağı üzere yapılan bu sefer yalnızca Emir Nogay'ın isteği doğrultusunda gerçekleşmiş ve devlet yararından ziyade şahsi menfaatler ön planda tutulmuştur. Bu hâliyle Emir Nogay ilk kez Altın Orda Devleti'nden bağımsız bir şekilde hareket ederek bağımsız bir 'han' gibi tanınmasına sebep olacak faaliyetlerine başlamıştır.

Bu son saldırı Bizans İmparatorluğu'nun Avrupa üzerinden gelebilecek saldırılara ne kadar açık olduğunu göstermiş ve devletin var olabilmesinin sadece denge politikası ile mümkün olabileceğini gözler önüne sermiştir. Bu politika üzerinden harekete geçen İmparator VIII. Mikhail, Altın Orda Devleti ile olan ikili ilişkilerin kurulacak bir evlilik akdi ile geliştirebileceği sonucuna varmıştır. Bu doğrultuda İmparator ikinci kez topraklarına girerek devletin savunma zafiyetini gözler önüne seren Emir Nogay'a 1272 yılında gayrimeşru kızı Eufrosyne'i eş olması için göndermiştir (Howorth, 1880: 146; Gibbon, 1963: 638; Grousset, 1980: 378; Fine, 1994: 180; Kamalov, 2005:9; Vásáry, 2007: 91, Georges Pachymérés, 2009: 49). VIII. Mikhail'in Altın Orda Hanı Mengü Timur'a değil de nüfuzundan ve gücünden çekindiği Emir Nogay ile böyle bir akit gerçekleştirmesi Emir Nogay'ın ulaştığı gücün önemli bir göstergesidir. Öte yandan var olan bu durumlardan anlaşılacağı üzere Mengü Timur'un kendisi de Emir Nogay'ın gücünden çekinmiştir. Hatta Altın Orda Hanı bu gücü bir nebze olsun kırabilmek ve Balkanlarda siyasî otoritesini göstermek adına Bizans İmparatorluğu'na bir elçi göndermiştir (Kamalov, 2005: 10). Zira bu hareketin asıl amacı yukarıda ifade edildiği üzere Bizans İmparatorluğu'nun o ana değin Emir Nogay ile irtibat kurarak Altın Orda Devleti'ni ikinci planda tutması ile doğrudan alakalı olmuştur. Emir Nogay ile kurulan bu akrabalık bağından en büyük faydayı Bizans İmparatorluğu sağlamıştır. Öyle ki, VIII. Mikhail ile Bulgar Çarı Tech arasında Balkanlar üzerinden yaşanan çekişmede Emir Nogay kayınbabasından yana tavır takınmıştır. Bu güç karşısında çaresiz kalan Çar Bizans lehine geri adım atmak zorunda kalmıştır (Miller, 1923: 530-531; Vásáry, 2007: 92-95; Vasilev, 2016: 673). Böylece İmparator, damadının nüfuzu sayesinde Balkan sınırını güvence altına almayı başarmıştır ki bu son olmayacaktır. Zira VIII. Mikhail, ölümünden az önce, IV. Haçlı Seferi sonucunda ortaya çıkan Teselya Prensiği Bizans İmparatorluğu'na karşı başkaldırmıştır. Bu durum karşısında İmparator VIII. Mikhail bir kez daha Emir Nogay'a başvurarak ondan destek istemiştir. Bu talep üzerine harekete geçen Emir Nogay yaklaşık dört bin kişiden oluşan bir birliği kayınbabası VIII. Mikhail'e göndermiştir (Nicol, 2003: 110; Vernadsky, 2007: 215; Vásáry, 2007: 95-96; Georges Pachymérés, 2009: 60-619). Fakat İmparatorun 1282 yılındaki ölümü üzerine planlaması yapılan bu sefer başlamadan sona ermiştir.

TUDA MENGÜ DÖNEMİNDE (1282-1287) EMİR NOGAY

Bizans İmparatorluğu'nda taht değişikliği yaşandığı esnada Altın Orda Devleti'nde Mengü Timur ölmüştür. Mengü Timur, on altı yıllık saltanatı sürecince Altın Orda Devleti'ni idare etmiş, devleti bağımsız bir hâle getirebilmiş ancak Nogay'ın kuvvet kazanıp hemen kendisinden sonra Altın Orda Devleti için bir tehlike olmasını önleyememiştir (Kafalı, 1976: 62).

Mengü Timur'un vefatıyla birlikte tahta çıkan Tuda Mengü dönemi Altın Orda Devleti'nin ilk karışıklık dönemi olmuştur. Kaynaklarda akıl sağlığı sorunları olduğu söylenen Tuda Mengü'nün bu durumundan istifade eden Emir Nogay devlet yönetiminde daha fazla söz sahibi olabilmektedir. Hatta bu dönemde Nogay, kaynaklar tarafından "müşterek hükümdar" olarak görülmektedir. Rus vakayinamelerinden Rostov yıllıkları haricindeki diğer kaynaklarda Tuda Mengü'yü olduğu gibi Nogay'ı da 'çar' unvanıyla yazdıkları görülecektir. Rostov prensleri Tuda Mengü'ye sadık kalmışlar, yıllıklarında da Nogay'ı sadece ismiyle yazmakla yetinmişlerdir. Bunun dışında Nogay'ın bazı Batı kaynaklarında İmparator unvanıyla, Mısır yıllıklarında ise melik (kral) unvanları ile anıldığı fark edilecektir. Emir Nogay dışında Nogay Mirza unvanı ile tanındığı bilinmektedir. Nogay'ın unvanı ne olursa olsun Tuda Mengü'den yani resmî handan daha güçlü olmayı başarabilmiş olsa da yine de onu tamamen bertaraf edecek kadar kudretli olamamıştır. Ancak bahsi geçen bu müşterek hükümdarlık Altın Orda iç ve dış siyasetini birçok farklı açıdan etkilemiştir. Çünkü çift başlı bir hükümdarlık sonucu her iki yönetici de zaman zaman birbirine zıt kararlar almışlardır. Bu durum da doğrudan ülke yönetiminde çeşitli kargaşalara sebep olmuştur (Vásáry, 2007: 84; Vernadsky, 2015: 207; Paşaoğlu, 2016: 284-285).

Mezkûr dönemde Emir Nogay daha da otonom hâle gelmiş ve özellikle Balkan işleri tamamen onun uhdesine kalmıştır. Öyle ki kısa süre sonra Balkanlar üzerine bir kez daha harekete geçen Emir Nogay, 1285 yılında Macaristan ve ardından da Polonya'yı Batu Han'dan sonra ikinci kez istila etmiştir. Bu başarılı harekâttan sonra ilerleyişine devam eden Emir Nogay bu kez de Bulgaristan'da nüfuz kazanmaya çalışan Terter üzerine yürümüştür. Bu güç karşısında direnemeyeceğini anlayan Terter, oğlu Svetoslav'ı Emir Nogay'a rehin olarak gönderdiği gibi kızını da Nogay'ın oğlu Çaka'ya eş olması için göndermiştir (Howorth, 1880: 138; Miller, 1923: 530; Grousset, 1980: 380; Fine, 1994: 225; Vásáry, 2007: 98-99). Nogay, iyi bir komutan ve asker olduğu için bu süreçte bir yandan Altın Ordu topraklarının sınırlarını genişletmiş öte yandan ise devletin dağılmasına sebebiyet vermiştir (Yakubovskiy, 1976).

TOKTA HAN DÖNEMİNDE (1291-1312) EMİR NOGAY

1290'lı yıllara gelindiğinde Nogay artık Altın Orda Devleti açısından "Han belirleyici" bir role bürünmüştür. Ayrıca kendisine itaat etmeyen Tula Buka'yı⁵ bertaraf ederek yeni gözdesi Tokta'nın Altın Orda Devleti tahtına çıkmasını sağlamıştır. Özellikle Mengü Timur'dan sonra iyice güçlenen Emir Nogay Kuzey Dobruca bölgesinde bulunan İsakça'da kendi adına ve oğlu Çaka adına 1296-1301 yılları arasında para bastırmıştır. Bu durum hem Nogay'ın yeni bir hanlık kurduğunu hem de İsakça'nın bu dönemde siyasi ve iktisadi açıdan merkez konumda olduğunu göstermektedir. Vásáry'nin yorumuyla; Nogay'ın Aşağı Tuna bölgesinde yeni bir hanlık kurması Cengiz Han'ın soyundan gelmesi nedeniyle kendisine böyle bir hak vermektedir. Bu sebepten ötürü Nogay'ın kısa süreli de olsa Saray merkezli Altın Orda Devleti'nden ayrı bir hanlık kurması "yasadışı" olarak değil ancak "gayrimeşru" olarak tanımlanabilir (Vásáry, 2007: 99-101).

Yaşadığı süre boyunca Altın Orda Devleti'nin resmî olmasa da fiilen idarecisi olan Emir Nogay'ın askerî gücü yeni İmparator II. Andronikos (1282-1328) tarafından da kısa süre sonra anlaşılmıştır. Zira Emir Nogay yukarıda ifade edilen Bulgar seferini gerçekleştirmesinden az önce Bizans İmparatoru da Trakya üzerinden devlet topraklarını tehdit eden Bulgarlar üzerine bir sefer planlamıştır. İmparator Balkanlar'a yapılacak bir müdahalenin Emir Nogay'ı karşısına almak demek olacağını o Bulgar seferindeyken anlamış ve bu tasarımı vazgeçmiştir. Ancak belirtmek gerekir ki, Nogay'ın varlığı ve Balkanlara bu şekilde müdahale etmesi II. Andronikos'un tasarladığı Balkan seferine çıkmasından daha etkili sonuçlar doğurmuştur. Emir Nogay tarafından mağlup devletler bir süreliğine Bizans İmparatorluğu için sorun olmaktan çıkmışlardır. Buna rağmen, Emir Nogay'ın Balkanlar'a sürekli olarak askerî müdahalesi bir süre sonra bölgenin tekrardan karışmasına sebep olmuştur. Emir Nogay ile varılan anlaşma sonrası Bulgar tahtında bırakılan Terter, 1291 yılında Emir Nogay tarafından görevden alınmış ve Smilec adında bir başkası Bulgar çarı ilân edilmiştir. Bu durumda canından korkan Terter, Bizans'a sığınmak için yola çıkmıştır. Fakat II. Andronikos, Emir Nogay ile ters düşmemek adına

⁵ Tokta Han'dan önce Tula Buka 1287-1291 yılları arasında Altın Orda tahtında oturmuştur.

Terter'in iltica talebini kabul etmemiş ve bu son hareketi Bulgarları karşısına almasına sebep olmuştur (Fine, 1994: 226; Vászary, 2007: 100; Vernadsky, 2007: 215-216). Emir Nogay'ın hem varlığının hem de yokluğunun bölge için tehlike yarattığı bir evrede Altın Orda Devleti tahtına oturan Tokta Han (1291-1312) başlarda iyi geçinmeye özen gösterdiği Emir Nogay ile bir müddet sonra ihtilafa düşmüştür. Aslında bu ihtilaf Altın Orda Devleti'nin gerçek yöneticisinin kim olduğunun belirsiz olmasından kaynaklanmıştır. Zira Emir Nogay Altın Orda Devleti'nin iç işlerine bilhassa taht seçimlerine dâhil olarak kolay idare edileceğine inandığı adayları desteklemiştir. Kaldı ki Tokta Han da ancak Emir Nogay'ın desteği ile başa geçebilmiştir (Temir, 1992: 435; Schamiloglu, 2002: 417; Kitapçı, 2005: 206). Neticede taraflar arasında yaşanan ihtilaf kısa süre sonra yerini savaşa bırakmış ve 1299 yılında yapılan savaşta Emir Nogay mağlup edilerek ortadan kaldırılmıştır (Howorth, 1880: 143-144; En Nüveyri, 1941: 278; Kafalı, 1976: 69; Yakubovskiy, 1992: 48; Schamiloglu, 2002: 416; Georges Pachymérés, 2009: 69). Tüm bunlara rağmen, Nogay'ın Tokta Han tarafından bertaraf edilmesinin akabinde Dobruca ve Besarabya'da Moğol etkisi tamamen sona ermemiştir. Sadece Moğolların hâkimiyet gücü Nogay'dan Tokta'ya kaymıştır. Nogay'ın ölümüyle birlikte Tuna'nın güneyindeki Balkan topraklarında Moğol etkisi oldukça zayıflamış, fakat buna rağmen bölgedeki Moğol gücü tamamen kaybolmamıştır. Anlaşılabileceği üzere Emir Nogay tarafından tahta çıkarılan Tokta Han, Emir Nogay'ın sonunu getirmiştir. Aynı zamanda Bulgaristan, Sırbistan ve Bizans'ın her an Altın Orda Moğolları ile karşı karşıya kalma ihtimallerinin de oldukça azaldığını söylemek gerekmektedir (Vászary, 2007: 133).

Bu savaş esnasında Emir Nogay'ın oğlu Çaka, savaş alanından kaçarak Bulgaristan'a doğru hareket etmiştir. O sırada Bulgaristan'da ise Emir Nogay'ın çar ilân ettiği Smilec ölmüş, onun yerine daha önce Emir Nogay'a rehin olarak gönderilen Terter'in oğlu Svetoslav başa geçmiştir. Çar Svetoslav, Çaka'nın bu bölgeye gelmesinden sonra ona yardım ederek Tırnova tahtına çıkmasını sağlamıştır. Fakat Svetoslav Emir Nogay'ı ortadan kaldırdıktan sonra kudreti artan Tokta Han'dan çekinerek ona durum hakkında bilgi vermiş ve ondan gelen emir üzerine Çaka'yı öldürmüştür (Miller, 1923: 531; En Nüveyri, 1941: 280-281; Fine, 1994: 226-228; Georges Pachymérés, 2009: 70-71). Ardından Svetoslav kendisini Tokta Han'a bağlı çar ilân etmiştir (Vernadsky, 2007: 232; Vászary, 2007: 107). Hem Emir Nogay'ın hem de halefi Çaka'nın ortadan kaldırılmaları Balkanlar'da ciddi bir siyasî boşluk yaratmış, kendilerini durdurabilecek bir gücün kalmayışı sonrası Bulgarlar Trakya'ya doğru harekete geçmişlerdir. Bu doğrultuda Svetoslav, Kuzey Trakya'ya ve Karadeniz kıyılarında bulunan Bizans şehirlerine doğru saldırılar gerçekleştirmiştir. Ayrıca Cenevizliler'in ticaretini engelleyen Svetoslav buğday başta olmak üzere pek çok temel gıda maddesinin İstanbul'a girişini engellemesi sonucunda kentte kısa bir süreliğine kıtlık baş göstermiştir (Nicol, 2003: 149). Bu zor durum karşısında II. Andronikos Balkanlar'daki siyasî durumu tekrardan lehine çevirmek adına Altın Orda Devleti ile de irtibata geçmiştir. İmparator bu hareketi ile ilk kez Emir Nogay'ın ölümü sonrası kopmaya başlayan ikili ilişkileri geliştirmek adına kızlarından Maria'yı Tokta Han'a eş olması için göndermiştir (Howorth, 1880: 146; Vernadsky, 2007: 2005; Vászary, 2007: 102; Georges Pachymérés, 2009: 71). Emir Nogay'ın öldürülerek aradan çekilmesinden sonra Bizans İmparatorluğu Altın Orda Devleti ile doğrudan temas kurmuş ve siyasî güç olarak başkent Saray'ı tanımıştır.

EMİR NOGAY'IN KİŞİLİĞİ

Yaşadığı süre boyunca Altın Orda Devleti'nin dış politikasına yön vererek adını devletin üzerinde tutmayı başaran Emir Nogay bazı araştırmacılara göre Cengiz'in büyük oğlu Cuci'nin oğludur (Caferoğlu, 1983: 45; Bavbek, 1986: 160). Cuci Han'ın ölmesi sonrası Cengiz Han yaptığı taksimatta torunları Batu Han ve Orda İçen'e babalarının hakkından pay vermiştir. Bunun haricinde de herhangi başka bir paylaşım yapmamıştır (Kafalı, 2011: 60). Eğer Nogay Cuci Han'ın oğlu olmuş olsaydı herhalde Emir Nogay da kendisine düşen payı Cengiz Han tarafından almış olurdu. Pek kabul görmeyen bu görüşün aksine, Nogay'ın Cuci oğlu Moğol'un torunu veya Cuci'nin yedinci oğlu olan Bo'al'ın oğlu, Berke Han'ın ise yeğeni olduğu görüşü daha çok kabul görmektedir (Paşaoğlu, 2016a: 186). Anlaşılabileceği üzere Nogay Cengiz Han'ın soyundan gelmesine rağmen secere kudemine göre han olma ihtimali oldukça düşük olduğundan ötürü Altın Orda tahtına hiçbir zaman geçememiş ancak arka plana atılamayacak kadar da önemli bir isim olduğunu göstermiştir (Vernadsky, 2015: 202-203). Yakubovskiy'e göre ise Emir Nogay Karadeniz'in kuzeyindeki batı uluslarına ve Kırım'a hâkimdir. Yine ona göre tüm han mensuplarında görüldüğü gibi Emir Nogay da kendi hâkimiyet alanında bağımsız bir şekilde hareket etmiştir. Hatta bundan dolayı bazı siyasî oluşumlar tarafından Altın Orda Devleti'nin hanı olarak kabul görmüştür (Yakubovskiy, 1992: 60).

Cuci Han'ın ölmesinden sonra başa geçen Batu Han döneminde Emir Nogay bir asker olarak kayıtlara yansımıştır (Özergin, 1985: 65). Yine kayıtlara göre Deşt-i Kıpçak seferlerinde aktif bir görevi bulunmadığını tekrarlamak gerekmektedir. Dolayısıyla Emir Nogay'ın Batu Han'ın hâkimiyetinin son yıllarında ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Zira Berke Han 1257 yılında Altın Orda Devleti tahtına oturmuş ve çok geçmeden 1262 yılında Terek Savaşı'nı başlatmıştır. Bu savaşın kritik önemi göz önünde bulundurulduğunda savaşı idare edecek komutanın tecrübe ve başarıları ile kendini kanıtlamış olması gerekir. Demek ki Emir Nogay, Batu Han döneminde komutan olarak görev alarak hatırı sayılır bir konuma ulaşmış, Berke Han döneminde de tümen beyi olarak görev almıştır. Bir asker olan Emir Nogay'ın emrinde başlıca Mangıt Kabilesinden devşirilmiş olan birliklerden oluşan kendisine ait bir ordusunun olduğu da bilinmektedir. Bu birlikler daha sonraları Nogay Ordası olarak tanınmışlardır (Vernadsky, 2015: 203).

Emir Nogay'ın İslamiyet'e geçmesi muhtemelen Berke Han'ın İslamiyet'i kabul etmesinden kısa bir süre sonra gerçekleşmiştir. Zira Berke Han'ın elçilerinin 1262/1263 senesinde Memlûk Sultanı Baybars ile kurulan ittifak neticesinde İslamiyet'e geçişleriyle alakalı sundukları belgede, İslamiyet'i kabul edenler listesinde Emir Nogay'ın da adı bulunmaktadır. Nogay 1270/1271'de Sultana yazdığı mektupta İslam'ı kabul ettiğini de iletmiştir (Vásáry, 2007: 83-84; Paşaoğlu, 2016: 284).

SONUÇ

Emir Nogay, Terek Savaşı'nda Altın Orda Devleti komutanı olarak İlhanlı Devleti'ne karşı gösterdiği askerî başarıyla tarih sahnesine çıkmıştır. Berke Han döneminden başlayarak devlet içerisinde artan nüfuzu, bir müddet sonra onu bu devletin dış ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası hâline getirmiştir. Özellikle Mengü Timur döneminde güçlenmiş; Altın Orda Devleti'nin ilk karışıklık dönemi diyebileceğimiz Tuda Mengü ve Tula Buka'nın hükümdarlık süreçlerinde tahtın, yani yönetimin belirleyicisi bir konumda olmuştur. Bizans İmparatorluğu'na yaptığı saldırılar sonrası kendisine artan güven, Nogay'ı daha otonom hareket etmeye sevk etmiştir. Bu şekilde gücünü daha da arttıran Emir Nogay, hayatta olduğu süre boyunca Balkan işlerini tek başına idare etmiştir. Balkanların o dönemde söz sahibi iki önemli gücü olan Bizans İmparatorluğu ve II. Bulgar Devleti, Emir Nogay'ın gücünün bir yansıması olarak Balkanlar üzerindeki emellerini ertelemek zorunda kalmışlardır. Adı geçen bu iki devlet Altın Orda Devleti'ni değil Emir Nogay'ı muhatap olarak görerek onunla temas kurmuşlardır.

Emir Nogay'ın Balkanlara müdahale etmesi Moğolların gücünü bölge üzerinde tartışılmaz hâle getirirse de Altın Orda Devleti hanları Emir Nogay'dan çekinmeye başlamışlardır. Berke Han'dan sonra gücü sorgulanmaya başlanan Emir Nogay, Tokta Han tarafından ortadan kaldırılmıştır. Bu durum Altın Orda Devleti'nin Balkanlarda ciddi bir şekilde güç kaybetmesine neden olmuş ve Moğol baskısından kurtulan devletler tekrar birbirleri ile mücadele etmeye başlamışlardır. Bunların dışında, Nogay'ın özellikle 1280-1299 yılları arasındaki aktif faaliyetleri Altın Orda Devleti içerisinde bir karışıklığa sebep olmuş olsa da Altın Orda Devleti'nin dağılmasına sebebiyet verecek bir iç karışıklığın olmadığını da söylemek gerekmektedir. Zaten, Altın Orda Devleti de bu olaylardan kısa bir süre sonra 1313 senesinde tahta çıkan Özbek Han dönemiyle birlikte tekrar eski gücüne ve canlılığına kavuşmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen Emir Nogay, Balkanlarda büyük bir coğrafyaya hükmetmesi ve Bizans ile akrabalık ilişkileri kurmasıyla kendisinden ayrıca söz ettiren bir komutan olmayı başarabilmiştir.

Yazarlık Katkısı

Bu araştırmaya birinci yazar %50, ikinci yazar %50 oranında katkı sağlamıştır.

Etik Kurul Onay Bilgileri

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesi tekniği ile toplandığı için etik kurul onayı gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Abu'l Farac. (1950). *Abu'l Farac Tarihi II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
 Alaeddin Ata Melik Cüveyni. (1988). *Tarih-i Cihangüşa I*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
 Barthold V. V. (1990). *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
 Bavbek, O. (1986). Nogay Türkleri. *Türk Kültürü*, 0(275), 160-165.

- El-Melik el-Zahir (1941). *Baybars Tarihi 2*, (Çev. M. Ş. Yaltkaya). İstanbul: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Büyükcınar, A. B. (2017). Romanya “Babadağı” Ekseninde Sarı Saltuk ve Heterodoks İslam. (Ed. A. Koyuncu). *Uluslararası Balkan Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı (6-8 Ekim 2016, Çanakkale)*, (Cilt. 1) İçinde (s. 266-274). Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları.
- Büyükcınar, A. B. (2018). Güney Kafkasya Üzerindeki Berke-Hülâgû Mücadelesi. *Bakı Avrasiya Universiteti Elmi-Nezeri Jurnal Sivilizasiya*, 7(4), 105-112.
- Caferoğlu, A. (1983). *Türk Kavimleri*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- D’ohsson, A. C. (2008). *Moğol Tarihi*. İstanbul: Nesnel Yayınları.
- el- Mufaddal. (1941). En-Nehcu’s Sedid. *Altın Ordu Devletine Ait Metinler I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- en- Nüveyri. (1941). Nihâyetü’l-Ereb Fî Fünûni’l-Edeb. *Altın Ordu Devletine Ait Metinler I*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Fahredden, R. (2003). *Altın Ordu ve Kazan Hanları*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Fine, J. V. A. (1994). *The Late Medieval Balkans*. USA: The University of Michigan Press.
- Georges, P. (2009). *Bizanslı Gözüyle Türkler*. İstanbul: İlgi Kültür Sanat Yayıncılık.
- Gibbon, E. (1963). *The Decline and Fall of the Roman Empire*, (III). New York: The Modern Library.
- Grousset, R. (1980). *Bozkır İmparatorluğu*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Hilal, A. (2019). *Moğol Batı Avrupa İlişkileri ve İslâm Dünyasına Etkileri*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Holt, P. M. (2003). *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517’ye Yakındoğu*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Howorth, H. (1880). *History of the Mongols*. II/1. London: Longmans, Green And Co.
- İbn Bibi. (2014). *El Evâmîrü’l Alâ’iyye Fi’l Umûri’l Alâ’iyye Selçuknâme II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- İbni Tagrıberdi. (2013). *En Nücûmu’z Zâhire*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- İbni Vâsılı Hamevi. (1941). Muferricül-Kurub. (Haz. W. De Tiesenhausen). *Altın Ordu Devletine Ait Metinler I*, (Çev. İ. H. İzmirli) İçinde (s. 148-157). İstanbul: Maarif Matbaası.
- Kafalı, M. (1971). Deşti Kıpçak ve Cuci Ulusu. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 0(25), 179-188.
- Kafalı, M. (1976). *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Kafalı, M. (2011). Cuci Ulusu ve Ak-Orda (Altın-Orda) Gök-Orda Hanlıkları. *Tarih Dergisi*, 0(24), 59-68.
- Kamalov, İ. (2005). Altın Orda- Bizans Münasebetleri (1261-1453). *Karadeniz Araştırmaları*, 0(4), 3-20.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî. (1943). *Müsâmeretü’l Ahbâr*. Ankara: Recep Ulusuoğlu Basımevi.
- Kitapçı, Z. (2005). *Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet*. Konya: Yedi Kubbe Yayınları.
- Kurat, A. N. (1948). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Miller, W. (1923). The Balkans States I The Zenith of Bulgaria and Serbia (1186-1355). *Cambridge Medieval History*, 0(4), 517-551.
- Minhâc-ı Sirâc el Cüzcâni. (2016). *Tabakât-ı Nâsirî*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Moğolların Gizli Tarihi*. (2019). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Nicol, D. (2003). *Bizans’ın Son Yüzyılları 1261-1453*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Ötemiş Hacı. (2009). *Ötemiş Hacı’ya Göre Cuci Ulusu’nun Tarihi*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Özergin, K. (1985). Nogaylar. *Milli Eğitim ve Kültür*, 0(31), 68-74.
- Paşaoğlu, D. D. (2016). Nogayların Hanlık ve Ulus Olma Sorunsalı. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 35(60), 277-289.
- Paşaoğlu, D. D. (2016a). Altın Orda Hanlığı’nda Hanlık Makamı. (Ed. C. Buyar, M. Kıldıroğlu ve M. Kocobekov). *Türk Devlet Yönetimi Geleneği İçinde* (s. 180-189). Bışkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Preiss, A. R. (1995). *Mongols and Mamluks: The Mamluk-Ilkhanid War 1260-1281*. New York: Cambridge University Press.
- Râdvan, L. (2010). *At Europe’s Borders Medieval Towns in the Romanian Principalities*. Leiden-Boston: Brill.
- Rásonyi, L. (1939). Tuna Havzasında Kumanlar. *Belleten*, 3(11-12), 401-422.

- Rásonyi, L. (1983). *Türk Devletlerinin Batıdaki Varisleri ve İlk Müslüman Türkler*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Reşidüddin Fazlullah. (2013). *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Schamiloglu, U. (2002). Altın Ordu. (Ed. H. C. Güzel, K. Çiçek ve S. Koca). *Türkler, (C. 8)* İçinde (s. 412-428). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Sinor, D. (1959). *History of Hungary*. New York: Frederick A. Praeger.
- Sinor, D. (1999). The Mongols in the West. *Journal of Asian History*, 33(1), 1-44.
- Spuler, B. (2011). *İran Moğolları: Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1250-1350*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Temir, A. (1992). Nogay Hanlığı. *Türk Dünyası El Kitabı, (C.1)* İçinde (s. 435-436). Ankara: TKAE Yayınları.
- Togan, Z. V. (1970). *Umumi Türk Tarihine Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Uludağ, S. (1991). Bâharzî, Seyfeddin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, (C. 4)* İçinde (s. 474-475). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Vásáry, I. (2007). *Kumanlar ve Tatarlar Osmanlı Öncesi Balkanlarda Doğulu Askerler (1185-1365)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Vasiliev, A. (2016). *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Vernadsky, G. (1939). Mihail Paleoloğ Devrinde Altınordu, Mısır ve Bizans Mütakabil Münasebetleri. *Ülkü*, 12(72), 525-534.
- Vernadsky, G. (2007 ve 2015). *Moğollar ve Ruslar*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Vernadsky, G. (2009). *Rusya Tarihi*. İstanbul: Selenge Yayınları.
- Witteck, P. (1952). Yazijioghlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 14(3), 639-668.
- Yakubovskiy, A. (1992). *Altın Ordu ve Çöküşü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Yuvalı, A. (1985). XIII. Yüzyılda Önyasya'daki Siyasi Bloklama. *Türk Kültürü*, 0(262), 111-120.
- Yuvalı, A. (1994). *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları.